

به نام پروردگار مهربان

آرایه های ادبی

دهم | یازدهم | دوازدهم

حمزه نصراللهی

مدیر و ناظر علمی گروه ادبیات فارسی : شهریار قبادی

لقمه طلایه

مهروماه

**دلربایی‌های شاعرانه، مستی از نکته‌های ناب
عاشقانه، «بت استعاره»های سعدیانه، رنگین
سخنی صائب و همانندی‌های بی‌بدیل حافظانه
و این «کوچک‌کتاب» سرشار از آرایه‌های ادیبانه
پیشکش تو فرزند برومند ایرانم**

مقدمه

می‌دونی که «آرایه‌های ادبی» جزء مهم‌ترین و اساسی‌ترین مباحث درسیه و یاد گرفتن دُرست و دقیق آرایه‌ها، تو فهم متن کتابای درسی و تجزیه و تحلیل بیت‌ها و عبارت‌ها نقش اساسی داره. به علاوه، تو آزمونای سراسری ادبیات فارسی، همیشه سه تا سؤال از ۲۵ تا سؤال به آرایه‌ها اختصاص داره و درست جواب دادن به سؤالاتش، یعنی رسیدن به ۱۲ درصد که توی درصد کل خیلی مؤثره. این کتاب با یه طرح نو و منحصر به فرد نتیجه تلاش بی‌وقفمون برای رسیدن شما به اهداف بلندته! برای تویی که بهترین و بهترین رو می‌خوای! از تمام روش‌های نامناسب و غیرحرفه‌ای و ناکارآمد بیشتر کتابای موجود و نهایتاً هدر رفتن وقت و پراکنده‌خونی، حفظت می‌کنه. خلاصه ماجرا! به جای این‌که مَثِ خیلی از کتابای دور و برت، تو آموزش هر آرایه، با یه تعریفِ خشک و خالی از آرایه و چند تا دونه مثال، به قول معروف، سر و ته قضیه رو هم بیاریم (!!)

دقیق و بنیادی آرایه‌ها پرداختیم؛ جوری که مطمئن باش با این شیوهٔ آموزشی، تو آرایه‌ها «استاد» می‌شی. پس چشم از این کتاب برندار و بهش اعتماد کن. تک‌تک کلماتش با برنامه و هدفمند اومده.

ویژگی‌های استثنایی و شگفت‌انگیز این کتاب:

- آموزش حرفه‌ای و تصویری آرایه‌های ادبی به ساده‌ترین و بنیادی‌ترین شکل ممکن!
- مثال‌ها و نمونه‌هایی که تو آموزش تصویری هر آرایه، توی ذهن، ثبت و موندگار می‌شن!
- تصویرهای متناسب با هر مثال یا نمونه که باعث تثبیت آموخته‌ها و تقویت حافظهٔ تصویری می‌شه!
- مثال‌های متعدّد و متنوّع از داخل و خارج کتابی درسی برای هر آرایه!
- فهرست‌های جامع و کاربردی؛ شامل: «فهرست تمام واژه‌های چندمعنایی که جناس تام، ایهام یا ایهام تناسب می‌سازن؛ فهرست مهم‌ترین و رایج‌ترین کنایه‌ها، اضافه‌های تشبیهی، اضافه‌های استعاری، ترکیب‌های دارای حسّ آمیزی و متناقض‌نما و...»!
- نکته‌های خاصّ کنکوری که لابه‌لای متن درس‌نامه‌ها اومده!
- نکته‌های خاصّ و استثنایی مربوط به تفاوت‌های اساسی بعضی آرایه‌ها مثلاً «حسن تعلیل و اسلوب معادله»، «اسلوب معادله و ضرب‌المثل»، «ایهام و ایهام تناسب»، «اضافهٔ

تشبیهی و اضافه استعاری» و... که معمولاً توی تشخیص دادنشون از هم‌دیگه دچار اشتباه می‌شی!

■ بررسی و تحلیل آرایه‌های مهم‌ترین بیت‌های کتابای درسی توی یه بخش جدا با عنوان «ابیات ترکیبی (چند آرایه‌ای)».

تشکر ویژه...

لازم می‌دانم از صمیم دل از همه عزیزانی که در تدوین و آماده‌سازی این کتاب یاری‌ام کردند قدردانی کنم؛ به ویژه از:

■ مدیر محترم انتشارات مهروماه جناب آقای احمد اختیاری که تألیف و چاپ کتاب، مرهون حُسن نظر و یاری‌های ارزنده و سازنده ایشان است!

■ استاد شه‌ریار قبادی که زحمت با‌زینی علمی و تغییرات ساختار کتاب را با جان و دل به سرانجام رساندند. هم‌چنین استاد رحیم میرعمادی که در تولد دوباره این کتاب و مثال‌های پرشمار آن همراهیمان کردند!

■ دوست گرامی جناب آقای محمّد هژبری، تصویرگر هنرمند و توانا که موضوعات مورد نظر را با اشتیاق و در زمانی اندک به تصویر کشیدند!

■ همکار گرامی سرکار خانم حمیده عبداللهی، پریسا نوری و امیر حسین حیدری که ویراستاری این اثر را عهده‌دار شدند!

■ دوستان و همکاران گرامی‌ام آقایان دکتر صاعد نصیریان و امید یعقوبی‌فرد که همواره از نظرات ارزنده و مؤثر ایشان بهره‌مند بوده‌ام!

■ دوست عزیزم جناب آقای محسن فرهادی، مدیر هنری انتشارات؛
■ دوست عزیزم جناب، آقای علیرضا بهستانی صفحه آرای
خستگی ناپذیر کتاب؛

■ سرکار خانم سمیه جباری، مدیر محترم واحد تولید انتشارات؛
■ سرکار خانم ویدا قلی زاده در بخش حروف چینی و نیز سایر
عزیزانی که در آماده سازی این اثر از هیچ کوششی فروگذار نکردند.
از خداوند متعال برای تمامی این عزیزان سلامتی و بهروزی
خواستارم.

سربلند و پیروز باشید

حمزه نصراللهی

hamzeh.nasrollahi@gmail.com

فهرست

- ۹ تیپ‌شناسی کنکور
- ۱۴ آشنایی با چند اصطلاح
- ۲۸ آرایه‌های ادبی (بیان)
- ۱۰۵ بدیع (آرایه‌های لفظی)
- ۱۲۸ بدیع (آرایه‌های معنوی)
- ۲۳۴ تست‌های ترکیبی (چندآرایه‌ای)
- ۲۴۴ کنکور ۹۷-۹۶
- ۲۵۲ پاسخ‌نامه تشریحی

تشبیه

ادّعای همانندی میان دو یا چند پدیده است!

■ ادّعای همانندی (شباهت) میان دو یا چند پدیده است؛ در واقع در تشبیه گوینده دو یا چند چیز و یا دو یا چند کس را به خاطر ویژگی‌های مشترکی که دارند، شبیه هم می‌داند.

مثال

خورشید هم چون گلِ آفتابگردان می‌درخشد.

» یعنی شاعر معتقد که درخشیدنِ «خورشید» زردرنگ توی آسمون، عین درخشیدنِ «گلِ آفتابگردون» زرد و طلایی توی سبزه‌هاست.

◀ در این عبارت، «خورشید» به «گلِ آفتابگردون» تشبیه شده است.

ارکان (پایه‌های) تشبیه

■ هر تشبیه دارای چهار رکن (پایه) است:

مشبّه: چیزی یا کسی است که قصدِ مانند کردن آن را داریم.

مشبّه‌به: چیزی یا کسی است که «مشبّه» به آن مانند می‌شود.

وجه‌شبه: ویژگی یا ویژگی‌های مشترک میان مشبّه و مشبّه‌به است.

ادات تشبیه: واژه‌ای است که نشان‌دهندهٔ پیوند شباهت است.

مثال

نبسته‌ام به کس دل، نبسته کس به من دل   چو تخته پاره بر موج، رها رها رها من

» بیت، وصف حال

این بنده خداست که

تو تصویر می‌بینی. به

خاطر این که به کسی

وابسته نیست و از هر

تعلقِ خاطری رهاست،

به یه «تخته پاره» تشبیه

شده که رهایِ رها روی آب شناوره.

◀ من چو تخته پاره بر موج رها هستم

مشبه ادات   مشبه‌به   وجه‌شبه

» **نکته:** «چو» و «چون» فقط وقتی به معنی «مثل» و «مانند»

باشند و مفهوم شباهت را برسانند، حروف اضافه و از ادات

تشبیه به حساب می‌آیند. درغیر این صورت ← ادات تشبیه نیستند و

نقش‌های متفاوت دیگری دارند؛ از جمله:

■ حرف ربط به معنی ← هنگامی که، وقتی که

❦ چو عاشق می شدم، گفتم که بردم گوهر مقصود
ندانستم که این دریا چه موج خون فشان دارد!

■ قید پرسش به معنی ← چگونه، چه طور، چرا
❦ چون است حال بستان؟ ای باد نوبهاری!
کز بیلان برآمد فریاد بی‌قراری

■ در یک تشبیه، «مشبه» و «مشبه‌به» را طرفین تشبیه می‌نامند
زیرا ← همیشه، در تشبیه‌ها حضور دارند اقتلا ← «ادات تشبیه» و
«وجه‌شبه» می‌توانند گاهی حذف شوند.

❦ دانش هم چون چراغ است. (وجه شبه، محذوف است)
❦ دانش، چراغی است روشن و روشنگر. (ادات، محذوف است)
❦ دانش، چراغ است. (وجه شبه و ادات محذوف‌اند)
■ مهم‌ترین پایه تشبیه ← مشبه‌به است زیرا ← وجه‌شبه باید در
«مشبه‌به» قوی‌تر باشد تا «مشبه» به آن مانند شود.

📌 **نکته:** گاهی «مشبه» ضمیری است (من، تو، او...) که به قرینه
شناسه (م، ی، د...) حذف می‌شود، این حذف دستوری است و
«مشبه» در شکل «شناسه فعل» هم چنان در جمله حضور دارد.
(در تشبیه مشبه و مشبه‌به قابل حذف نیستند)

❦ بدین زور و زر دنیا چو بی‌عقلان مشو غره
که این آن نوبهاری نیست کیش بی‌مهرگان بینی
◀ عبارت «چو بی‌عقلان مشو غره» یعنی «تو مثل بی‌عقل‌ها غره نشو»؛
پس ← مشبه: — (محذوف = تو) / مشبه‌به: بی‌عقلان / وجه‌شبه: غره
(فریفته) شدن / ادات تشبیه: چو

📌 **نکته:** گاه، ارکان تشبیه به صورت نامنظم در جمله قرار
می‌گیرند؛ بنابراین ← برای تشخیص دادن ارکان تشبیه، باید
اجزای جمله را به صورت درست مرتب کرد.

• سرکش مشو که چون شمع، از غیرت بسوزد
دلبر که در کف او **موم است سنگ خارا**

◀ در این بیت، دو تشبیه به کار رفته؛ «**موم**» به این شکل:
مصراع اول ← دلبر از سرِ غیرت، «تو» (= ت) را چون «شمع» می‌سوزد
(یعنی ← «تو» چون «شمع» می‌سوزی).
مصراع دوم ← «سنگ خارا» در کفِ او، «موم» است.

◀ در تشبیه دوم، اول «موم» (مشبّه‌به) و سپس، «سنگ خارا» (مشبّه) آمده **درحالی‌که** ترتیبِ درستِ اجزای بیت به این صورت است: «سرکش مشو؛ که (زیراکه) دلبر که سنگ خارا در کفِ او [چون] موم است، از غیرت، (تو را) بسوزاند»

انواع تشبیه از نظر ارکان (پایه‌ها)

تشبیه گسترده: تشبیه‌ی است که چهار یا سه رکن دارد.
دانش همچون چراغی است همیشه روشن (تشبیه گسترده چهاررکنی)
مشبه ادات مشبه‌به وجه‌شبه

دانش همچون چراغی است (تشبیه گسترده سه رکنی)
مشبه ادات مشبه‌به

دانش چراغی است همیشه روشن (تشبیه گسترده سه رکنی)
مشبه مشبه‌به وجه‌شبه

تشبیه فشرده: تشبیه‌ی است که «وجه شبه» و «ادات» آن حذف شده باشد و فقط دو رکن اصلی (مشبه و مشبه‌به) وجود داشته باشد. به این نوع تشبیه، رسا (بلیغ) هم می‌گویند.

• ترکیبی ← تیرِ نگاه (نگاه مانند تیر است).
• غیر ترکیبی ← نگاه، تیر است.
تشبیه فشرده دو نوع است

در نوع ترکیبی، بین مضاف و مضاف‌الیه، رابطه تشبیهی وجود دارد و به آن «اضافه تشبیهی» می‌گویند.

مثال

شمعیم و خوانده‌ایم خطِ سرنوشت خویش
ما را برای سوز و گداز آفریده‌اند

❗ جمله «شمعیم = شمع هستیم» به تشبیه فشرده غیرترکیبیه. که در اصل، این جوری بوده «هم چون شمع سوزان و گدازان هستیم». مشبّه: شناسه «یم» (= ما) / مشبّه‌به: شمع / وجه‌شبه: محذوف (سوزان و گدازان بودن) / ادات تشبیه: محذوف. شناسه «یم» (به جای «ما») می‌شه مشبّه این تشبیه.

مثال

ز زهدِ خشک، لقای حبیبِ نثوان چید
درختِ عشق بُود آن‌که این ثمر دارد

◀ درختِ عشق ← اضافهٔ تشبیهی (مشبه: عشق / مشبه‌به: درخت)
 ”توی این بیت، عشق به درخت تشبیه شده.“

مثال

دیشب به سیلِ اشک، ره خواب می‌زدم   نقشی به یاد روی تو بر آب می‌زدم

◀ سیلِ اشک ← اضافهٔ تشبیهی (مشبه: اشک / مشبه‌به: سیل)

نکته: دو شرط اساسی برای ساخت اضافه تشبیهی:

① ترکیب مورد نظر حتماً باید یک ترکیب اضافی (مضاف +

مضاف‌الیه یعنی ← اسم + اسم) باشد

② بین اجزای آن ترکیب اضافی (یعنی بین «مضاف» و «مضاف‌الیه»)

باید رابطه شباهت برقرار باشد. **به این چندتا مثال نگاه کن:**

■ گهر اشک ← اضافه تشبیهی است زیرا ← «اشک» (مضاف‌الیه) به «گهر» (مضاف) تشبیه شده (از این نظر که اشک مانند گهر (مروارید) شفاف و درخشان است).

■ کتاب علی ← اضافه تشبیهی نیست زیرا ← مضاف و مضاف‌الیه به یک‌دیگر تشبیه نشده‌اند.

مهم‌ترین اضافه‌های تشبیهی کتب درسی

آب اجل (تشبیه اجل به آب)	بند بلا (تشبیه بلا به بند)
آسمان سینه (تشبیه سینه به آسمان)	بوم محنت (تشبیه محنت به بوم)
آفتاب فتح (تشبیه فتح به آفتاب)	بیرق عشق (تشبیه عشق به بیرق)
آفتاب نظر (تشبیه نظر به آفتاب)	تاز یانه زخم (تشبیه زخم به تاز یانه)
باده مهر (تشبیه مهر به باده)	تخم نیکی (تشبیه نیکی به تخم)
بار خفت (تشبیه خفت به بار)	تیر جور (تشبیه جور به تیر)
باران تیر (تشبیه تیر به باران)	تیغ ستم (تشبیه ستم به تیغ)
باغ بینش (تشبیه بینش به باغ)	تیغ جفا (تشبیه جفا به تیغ)
برکه خورشید (تشبیه خورشید به برکه)	جام توحید (تشبیه توحید به جام)
بلای عشق (تشبیه عشق به بلا)	چراغ دو چشم (تشبیه دوچشم به چراغ)

صبح آزادی (تشبیه آزادی به صبح)	چنبر نفس (تشبیه نفس به چنبر)
فرعون تخیل (تشبیه تخیل به فرعون)	حلقه شب (تشبیه شب به حلقه)
قله بیداری (تشبیه بیداری به قله)	خار غم (تشبیه غم به خار)
گل صبر (تشبیه صبر به گل)	خانه دل (تشبیه دل به خانه)
گل بوسه زخم (تشبیه زخم به گل بوسه)	خوان عدل (تشبیه عدل به خوان: سفره)
گنج معرفت (تشبیه معرفت به گنج)	خورشید دل (تشبیه دل به خورشید)
گوهر محبت (تشبیه محبت به گوهر)	خورشید فریاد (تشبیه فریاد به خورشید)
مدار خطر (تشبیه خطر به مدار)	خوناب شفق (تشبیه شفق به خوناب)
مرغ حقیقت (تشبیه حقیقت به مرغ)	دشت شب (تشبیه شب به دشت)
مهرک قلوب (تشبیه قلوب به مهرک)	زخم انکار (تشبیه انکار به زخم)
منجلاب فساد (تشبیه فساد به منجلاب)	زه آب دیدگان (تشبیه چشم به چشمه)
میدان قهرمانی (تشبیه قهرمانی به میدان)	سمند سپیده (تشبیه سپیده به سمند)
نوش لعل (تشبیه لعل به نوش)	شاهد آرزو (تشبیه آرزو به شاهد: زیارو)
یم قدرت (تشبیه قدرت به یم: دریا)	شراب عشق (تشبیه عشق به شراب)

اضافه‌های تشبیهی پرکاربرد

سفر عشق (تشبیه عشق به سفر)	باغ عشق (تشبیه عشق به باغ)
آتش عشق (تشبیه عشق به آتش)	دفتر عشق (تشبیه عشق به دفتر)
بذر عشق (تشبیه عشق به بذر)	شهر عشق (تشبیه عشق به شهر)
خرمن وجود (تشبیه وجود به خرمن)	مس وجود (تشبیه وجود به مس)

سپهر دیده = (تشبیه دیده به سپهر)	آیینۀ چشم (تشبیه چشم به آینه)
خانۀ دل (تشبیه دل به خانه)	منظرِ چشم (تشبیه چشم به منظر)
مرغِ دل (تشبیه دل به مرغ)	خانۀ عمر (تشبیه عمر به خانه)
بارِ غم (تشبیه غم به بار)	خارِ غم (تشبیه غم به خار)
سیلابِ غم (تشبیه غم به سیلاب)	خنجرِ غم (تشبیه غم به خنجر)
صدفِ تن (تشبیه تن به صدف)	سیلِ اشک (تشبیه اشک به سیل)
صدفِ دهان (تشبیه دهان به صدف)	بارِ امانت (تشبیه امانت به بار)
گوهرِ جان (تشبیه جان به گوهر)	دودِ آه (تشبیه آه به دود)
زندانی قفس (تشبیه قفس به زندان)	مهرِ رخ (تشبیه رخ به مهر: خورشید)
چاهِ عالم = (تشبیه عالم (دنیا) به چاه)	گلِ روی (تشبیه روی (چهره) به گل)
خانۀ جهان (تشبیه جهان به خانه)	محرابِ ابرو (تشبیه ابرو به محراب)
دامِ جسم (تشبیه جسم به دام)	کمندِ گیسو (تشبیه گیسو به کمند)
دامِ بلا (تشبیه بلا به دام)	خرمنِ زلف (تشبیه زلف به خرمن)
بهارِ عمر (تشبیه عمر به بهار)	لعلِ لب (تشبیه لب به لعل)
رشتهٔ فکر (تشبیه فکر به رشته)	دریای دل (تشبیه دل به دریا)
بحرِ فکر (تشبیه فکر به بحر)	صدفِ دل (تشبیه دل به صدف)
کلاهِ اقبال (تشبیه اقبال به کلاه)	دُرّ دندان (تشبیه دندان به دُر)
باغِ جان (تشبیه جان به باغ)	گلستانِ جهان (تشبیه جهان به گلستان)
حصارِ بردباری (تشبیه بردباری به حصار)	سیلِ فنا (تشبیه فنا به سیل)
کوهِ غم (تشبیه غم به کوه)	تیرِ آه (تشبیه آه به تیر)

شرباب وصل (تشبیه وصل به شرباب)	صحرای عدم (تشبیه عدم به صحرا)
هلال ابرو (تشبیه ابرو به هلال)	زندان عالم (تشبیه عالم به زندان)
تیر مژگان (تشبیه مژگان (مژه‌ها) به تیر)	دام زندگی (تشبیه زندگی به دام)
کمند نظر (تشبیه نظر به کمند)	بندِ بلا (تشبیه بلا به بند)
سلسلهٔ زلف (تشبیه زلف به سلسله (زنجیر))	قدح لاله (تشبیه لاله به قدح (جام))
سروِ قد (تشبیه قد (قامت) به سرو)	رشتهٔ عمر (تشبیه عمر به رشته)
درخت مهربانی (تشبیه مهربانی به درخت)	قطرهٔ اندیشه (تشبیه اندیشه به قطره)
کوه صبر (تشبیه صبر به کوه)	آتش شوق (تشبیه شوق به آتش)
برقِ بلا (تشبیه بلا به برق و صاعقه)	خاکِ وجود (تشبیه وجود به خاک)
باران ستاره (تشبیه ستاره به باران)	داسِ مهِ نو (تشبیه مهِ نو به داس)
چراغ هدایت (تشبیه هدایت به چراغ)	تیغِ اجل (تشبیه اجل به تیغ)
بارِ دانش (تشبیه دانش به بار: میوه و ثمره)	گوهرِ عمر (تشبیه عمر به گوهر)
مزرع سبزِ فلک (تشبیه فلک به مزرعهٔ سبز)	قطرهٔ دانش (تشبیه دانش به قطره)
تیرِ سخن (تشبیه سخن به تیر)	گوهرِ دیده (تشبیه دیده (چشم) به گوهر)
سرابِ ناامیدی (تشبیه ناامیدی به سراب)	

بیشتر بدانیم

در مبحث آرایه تشبیه دو نوع دیگر وجود دارد که در کنکور نقش پر رنگی دارند و بهترین راه کشف آن‌ها، توجه به معنی است:

① **تشبیه پنهان (مُضمر):** تشبیهی که دیده نمی‌شود اما وجود دارد.

✦: **مژگان تو خنجر به رخ ماه کشیده**

یعنی: مژگان تو مانند خنجری هستند که به رُخ همچون ماهت کشیده شده‌اند.

✦: **من اختیار نکردم پس از تو یار دگر**

به غیر گریه که آن هم به اختیارم نیست.

یعنی: گریه برای من مانند یار است و ...

② **تشبیه تفضیل (مُرَجَّح):** تشبیهی که «وجه‌شبه» به جای آن که

در «مشبه‌به» قوی‌تر باشد، در «مشبه» قوی‌تر و بارزتر است:

نکته: در تشبیه عادی واژه‌ای «مشبه‌به» می‌شود که «وجه‌شبه» (ویژگی مشترک) در آن قوی‌تر است، برای مثال، از دو واژه «شمع» و «خورشید» که «وجه‌شبه» آن‌ها «روشنایی» است، «خورشید» مشبه‌به می‌شود ✦ شمع مانند خورشید می‌تابد. در حالی که در تشبیه تفضیل، «مشبه» به «مشبه‌به» ترجیح داده می‌شود.

شمع، خورشید را بی‌رنگ کرده بود (شمع مانند خورشید می‌درخشید، حتی بیشتر از خورشید تا حدی که نور خورشید در مقابلش کمرنگ شده بود)

❦ ای ز لعل لبِ تو چاشنی قند و شکر!

وی ز نورِ رخِ تو روشنیِ شمس و قمر!

❦ در ادبیاتِ غنایی، «لب» معشوق به «قند و شکر و لعل و یاقوت و...» تشبیه می‌شود و «چهره یا رُخش» هم به «شمس و قمر و گل و...» تشبیه می‌شود. از طرفی «شیرینی» توی «قند و شکر» و همین‌طور «روشنی و نورانی بودن» توی «شمس و قمر» قوی‌تره. توی این بیت، شاعر خطاب به معشوقش می‌گه «قند و شکر، شیرینی خودشونو از لبِ لعلِ گونِ تو گرفتن و شمس و قمر هم روشنی و نورشونو از نورِ چهرهٔ تو وام گرفتن»: **درواقع** «لب» معشوق رو به «قند و شکر» و «چهرهٔ اونو، به «شمس و قمر» تشبیه کرده و حتی به اونا ترجیح داده. ❦ **یه مثال دیگه رو ببین:**

❦ **چو ماه بود و چو سرو و نه ماه بود و نه سرو**

قبای نپوشد سرو و کله ندارد ماه

❦ شاعر «معشوق» خودش رو که قبا‌ی زیبایی به تن کرده و کلاهی هم به سر گذاشته، به «ماه» و «سرو» تشبیه کرده اما به اونا هم ترجیحش داده و گفته که «ماه و سرو به زیبایی معشوقِ من نیستن؛ چون ماهِ آسمون بی‌کلاهه و سرو هم بی‌قباست و اون جذابیته که یار من داره، این‌ها ندارن».

نمونه‌های تشبیه

❶ دلیری کجا نام او اشکبوس

همی بر خروشید بر سانِ کوس

◀ مشبه: اشکبوس / مشبه‌به: کوس / وجه‌شبهه: بر خروشید /

ادات تشبیه: بر سان

❷ درفشان لاله در وی چون چراغی

ولیک از دود او بر جانش داغی

◀ مشبه: لاله / مشبه‌به: چراغ / وجه‌شبهه: درفشان (درخشان) بودن /

ادات تشبیه: چون

۳ کزین پس نشینم به گنجی چو مور
 که روزی نخوردند پیلان به زور
 ◀ مشبّه: — (= من) / مشبّه‌به: مور / وجه‌شبهه: به کنجی نشستن /
 اادات تشبیه: چو

۴ برو شیر درنده باش ای دغل
 مینداز خود را چو روباه شَل
 ◀ ۱- مصراع اول ◀ مشبّه: ای دغل / مشبّه‌به: شیر درنده / وجه‌شبهه
 محذوف: قدرتمندی / اادات تشبیه: چون ۲- مصراع دوم ◀ مشبّه: تو /
 مشبّه‌به: روباه شَل / وجه‌شبهه: مینداز / اادات تشبیه: چون

۵ آمد سوی کعبه سینه پر جوش
 چون کعبه نهاد حلقه در گوش
 ◀ مصراع دوم ◀ مشبّه: او / مشبّه‌به: کعبه / وجه‌شبهه: حلقه در گوش
 کردن / اادات تشبیه: چون

۶ فرزندی عزیز را به صد جهد
 بنشانند چو ماه در یکی مهد
 ◀ مشبّه: فرزند عزیز / مشبّه‌به: ماه / وجه‌شبهه: زیبایی / اادات تشبیه: چو

۷ بی‌تاب نظیر جوشش چشمه دور
 این رود به جست‌وجوی دریا می‌رفت
 ◀ مشبّه: رود / مشبّه‌به: جوشش چشمه / وجه‌شبهه: بی‌تابی / اادات
 تشبیه: نظیر: (مانند)

۸ بیاورد ضحاک را چون نوند
 به کوه دماوند کردش به بند
 ◀ مشبّه: ضحاک / مشبّه‌به: نوند: (اسب) / وجه‌شبهه: سریع آوردن /
 اادات تشبیه: چون

۹) می‌گفت گرفته حلقه در بر / کامروز منم چو حلقه بر در

◀ مشبه: من / مشبه‌به: حلقه / وجه‌شبهه: متوسل شدن (تسلیم بودن) /
ادات تشبیه: چو

۱۰) رها شد ز بند زره موی او

درفشان چو خورشید شد روی او
◀ مشبه: روی او / مشبه‌به: خورشید / وجه‌شبهه: درخشندگی / اادات
تشبیه: چو

۱۱) گفتم که نوش لعلت ما را به آرزو کشت

گفتا تو بندگی کن کاو بنده‌پرور آید (۶/۱)
◀ نوش لعل (لعل: مشبه / نوش (عسل): مشبه‌به)

۱۲) من ایرانی‌ام آرمانم شهادت

تجلی هستی است جان‌کندن من (۱۱/۱)
◀ مشبه: جان‌کندن من / مشبه‌به: تجلی هستی ◀ تشبیه بلیغ
اسنادی [وجه‌شبهه: — (درخشندگی و پاکی و نمایان‌گر بودن)]
🗣️ شاعر، «جان‌کندن خود رو - که همون شهادته - تویی درخشندگی و
پاکی و نمایان‌گر بودن» به «تجلی هستی» تشبیه کرده.

۱۳) کنون رود خلق است دریای جوشان

همه خوشهٔ خشم شد خرمن من (۱۱/۱)
◀ ۱- رود خلق (خلق: مشبه / رود: مشبه‌به) ۲- رود خلق دریای
جوشان است (تشبیه اسنادی / رود خلق: مشبه / دریای جوشان:
مشبه‌به) ۳- خوشهٔ خشم (خشم: مشبه / خوشه: مشبه‌به) ۴- خرمن
من خوشهٔ خشم شد (تشبیه اسنادی) (خرمن من: مشبه / خوشهٔ
خشم: مشبه‌به)

۱۴) پس از ابر کرم، باران محبت بر خاک آدم بارید و خاک را گل کرد (۷/۲)
 ◀ ۱- ابر کرم (کرم: مشبّه / ابر: مشبّه به) ۲- باران محبت (محبت: مشبّه / باران: مشبّه به)

۱۵) هرکاو شرابِ فرقتِ روزی چشیده باشد
 داند که سخت باشد قطع امیدواران (۹/۳)
 ◀ شرابِ فرقت (فرقت: مشبّه / شراب: مشبّه به)

۱۶) مگر از کدام باده مهر مست بودی / که با تازیانه هشتاد زخم / بر خود
 حد زدی؟ (۸/۱)
 ◀ ۱- باده مهر (مهر: مشبّه / باده: مشبّه به) ۲- تازیانه زخم (زخم: زخم: مشبّه / تازیانه: مشبّه به)

۱۷) تو کیستی که صدایت به آب می ماند؟ تبسمت به گل آفتاب می ماند
 ◀ گل آفتاب (آفتاب: مشبّه / گل: مشبّه به)
 ۲۲) به جز این اضافه تشبیهی، دو تا تشبیه دیگر هم تو بیت هست:
 ۱- تشبیه صدا به آب ۲- تشبیه تبسم به گل آفتاب

۱۸) زنی که گوهر تعلیم و تربیت نخرید
 فروخت گوهر عمر عزیز را ارزان
 ◀ ۱- گوهر تعلیم و تربیت (تعلیم و تربیت: مشبّه / گوهر: مشبّه به)
 ۲- گوهر عمر (عمر: مشبّه / گوهر: مشبّه به)

۱۹) تو همه ماهی و خورشیدی و ابری و نسیم
 من خزان دیده و پژمرده گلی در چمنم
 ◀ تو ماهی (ماه هستی)، تو خورشیدی، تو ابری، تو نسیمی، من گل
 خزان دیده و پژمرده هستم ▶ پنج تشبیه بلیغ اسنادی

۲۰ شعاع آفتابم من اگر در کوچ‌ها گردم
عقیق و زر و یاقوتم، ولادت ز آب و طین دارم
◀ من (= م) شعاع آفتاب هستم، من عقیق هستم، من زر هستم، من
یاقوت هستم ◀ چهار تشبیه رسا

جمع‌بندی تشبیه

- ✓ تشبیه گسترده: تشبیه‌ی که چهار یا سه رکن دارد
(مشبه + مشبه‌به + ادات + وجه‌شبه)
- ✓ تشبیه فشرده: از «مشبه» و «مشبه‌به» تشکیل شده است و دو نوع است:
ترکیبی (اضافه تشبیه‌ی) ◀ بند بلا
غیر ترکیبی (اسنادی) ◀ بلا، بند است.
- ✓ کلید شناسایی تشبیه، ادات تشبیه است، زیرا «مشبه‌به» معمولاً بعد از آن قرار می‌گیرد: او چون آتش به جان دشمن افتاد.
ادات مشبه‌به
- ✓ «چو، چون» همیشه ادات تشبیه نیستند و معنی «مثل و مانند» نمی‌دهند.
- ✗ چون دوست، دشمن است شکایت کجا برم؟
وقتی که
- ✓ برخی از مهم‌ترین تشبیه‌ها، با معنی کردن مشخص می‌شوند.

پنج تست تشبیه

۱. در کدام بیت، وجه تشبیه، محذوف است؟ (زبان ۹۴)

- ۱) ز شرم چهره چون آفتابست اندر صبح ستاره خون شود از چشم آسمان بچکد
- ۲) ناتوان بودم به بویش نیم شب برخاستم تا به کویش چون نسیم افتان و خیزان آمدم
- ۳) مقام کعبه وصل تو دور افتاده است از ما نه ساز رفتن است آنجا مرا نه برگ نارفتن
- ۴) آتشین داری زبان زان دل سیاهی چون چراغ گرد خود گردی از آن تو دامنی چون آسیا

۲. در کدام بیت، از آرایه تشبیه، استفاده نشده است؟ (انسانی ۷۸)

- ۱) این دهر دوننده به یکی مرکب ماند کز کار نیاساید هر چند دوانیش
- ۲) بنگر به ستاره که بتسازد ز پس دیو چون زر گدازیده که بر قیصر چکانیش
- ۳) چون گشت جهان را دگر احوال عیانیش زیرا که بگسترد خزان راز نهانیش
- ۴) گیتیت یکی بنده بد خوست مخوانش زیرا ز تو بد خو بگریزد چو بخوانیش

۳. در کدام گزینه، همه ترکیب‌ها «اضافه تشبیهی» است؟ (ریاضی ۸۹)

- ۱) گوشه کلاه - روی ماه - روی تعظیم - قبه عرش
- ۲) ابروی بندگان - جمال عشق - اوج بلاغت - تقصیر خویش
- ۳) دروگر زمان - عصاره تاک - شهید فایق - موسم ربیع
- ۴) بنات نبات - بحر مکاشفت - مهد زمین - تیر مزگان

۴. آرایه تشبیه در کدام بیت بیشتر است؟ (ریاضی ۹۳)

- ۱) صد خار بلا از دل دیوانه ما خاست هر روز که بی ساقی گل چهره نشستیم
- ۲) ای سیل اشک! خاک وجود به باد ده تا بر دل کسی ننشیند غبار من
- ۳) سروی است قامت تو از ناز سر کشیده ماهی است عارض تو از نور آفریده
- ۴) مرغ دل تا دام زلف و دانه خال تو دید طایر اندیشهام افتاد در دام هوس

۵. در منظومه زیر چند تشبیه وجود دارد؟ (تجربنی ۹۴)

«مرا هر لفظ فریادی است کز دل می‌کنم بیرون / مرا هر شعر دریایی است لبریز از شراب خون / کجا
 شهد است این اشکی که در هر دانه لفظ است / مرا این، کاسه خون است، / چنین آسان منوشیدش.»

۱) سه   ۲) چهار   ۳) پنج   ۴) شش

تست‌های ترکیبی

تیپ ۱

۱۰۱. در کدام بیت، هر دو آرایه «تشبیه و استعاره» وجود دارد؟ (زبان ۹۵)

- (۱) صد باد صبا اینجا با سلسله می‌رقصدند این است حریف ای دل تا باد نیمبایی
 (۲) اگر چه مهر بریدی و عهد بشکستی هنوز بر سر پیمان و عهد و سوگندم
 (۳) پیش رویت دگران صورت بر دیوارند نه چنین صورت و معنی که تو داری، دارند
 (۴) ما چو دادیم دل و دیده به طوفان بلا گو بیا سیل غم این خانه ز بنیاد ببر

۱۰۲. در کدام بیت، هر سه آرایه «تشبیه، استعاره و کنایه» وجود دارد؟ (ریاضی ۹۴)

- (۱) تو قَلَّه خیالی و تسخیر تو محال بخت منی که خوابی و تعبیر تو محال
 (۲) بعد یک عمر قناعت دگر آموخته‌ام عشق گنجی است که افزونی‌اش از انفاق است
 (۳) چون که گل رفت و گلستان درگذشت نشنوی ز آن پس ز بلبل سرگذشت
 (۴) به صحرای هوس تا کی دلاسر در هوا گردی؟ نمی‌بینی رهی، ترسم که گم گردی چو واگردی

۱۰۳. آرایه‌های «ایهام، نغمه حروف، تشبیه، تضمین»، همگی در کدام بیت

یافت می‌شود؟ (تجربی ۹۳)

- (۱) تو شور کوه‌کن آور نه قِصه شیرین که کوه عشق به ناخن توان تراشیدن
 (۲) به بوی زلف تو در پیشگاه باد سحر به سان شمع شبستان خوش است لرزیدن
 (۳) به زیر زلف پرندین بامداد وصال تویی چو چشمه خورشید در درخشیدن
 (۴) به شهر عشق منم شهریار و چون حافظ منم که شهره شهرم به عشق ورزیدن

تیپ ۲

۱۰۴. در بیت زیر همه آرایه‌ها، به جز ..... به کار رفته است. (ریاضی ۸۶)

«رفت آن تازه گل و ماند به دل خار غمش گل کجا جلوه‌گر و سرزنش خار کجاست»

- (۱) ایهام (۲) تشخیص (۳) تشبیه (۴) استعاره

۱۰۵. در بیت زیر کدام آرایه وجود ندارد؟ (تجربی ۸۶)

«رسید باد صبا، غنچه در هواداری ز خود برون شد و بر تن درید پیراهن»

- (۱) تشخیص (۲) تلمیح (۳) کنایه (۴) استعاره

پاسخ نامہ تشریحی

تست‌های ترکیبی

۱. **گزینه ۱** «چهره چون آفتاب تو» آفتاب مشبهبه است و چهره «مشبه» و خبری از روشنایی که وجه شبه است نیست. در گزینه دوم «من در کوی او چون نسیم، افتان و خیزان بوده‌ام». یک تشبیه گسترده است.

۲. **گزینه ۳** در گزینه اول: «دهر را به مرکب» (هر چه بر آن سوار شوند، مانند اسب و ...) تشبیه کرده اند. «ماند» هم یعنی «مانند است، شبیه است» در گزینه دوم: «ستاره را به زر گدازیده» تشبیه کرده است که ادات تشبیه «چون» به خوبی این تشبیه را مشخص می‌کند. در گزینه چهارم: «گیتی را مانند بنده بدخو می‌داند». «چو» در مصراع دوم حرف ربط است.

۳. **گزینه ۴** بنات نبات (تشبیه نبات (گیاهان) به بنات (دختران))، بحر مکاشفت (تشبیه مکاشفت به بحر) / مهد زمین (تشبیه زمین به مهد) / تیر مژگان (تشبیه مژگان به تیر) سایر گزینه‌ها: در گزینه ۱ و ۲ اضافه تشبیهی وجود ندارد و در گزینه ۳ نیز تنها «دروگر زمان» (تشبیه زمان به دروگر) اضافه تشبیهی است.

۴. **گزینه ۴** مرغ دل، دام زلف، دانه خال، طایر اندیشه، دام هوس: ۵ اضافه تشبیهی سایر گزینه‌ها: ۱) خار بلا: اضافه تشبیهی / ساقی گل چهره: تشبیه چهره ساقی به گل ۲) سیل اشک، خاک وجود: ۲ اضافه تشبیهی ۳) سروی است قامت تو: تشبیه قامت به سرو/ ماهی است عارض تو: تشبیه عارض (چهره) به ماه

۵. **گزینه ۳** بررسی تشبیه‌های بیت: ۱) لفظ، فریاد است. (تشبیه لفظ به فریاد) ۲) شعر، دریاست. (تشبیه شعر به دریا) ۳) شراب خون (اضافه تشبیهی: تشبیه خون به شراب) ۴) دانه لفظ (اضافه تشبیهی: تشبیه لفظ به دانه) ۵) اشک، کاسه خون است. (تشبیه اشک به کاسه خون)

۶. **گزینه ۴** گهر: استعاره از «سخنان ارزشمند» / حقه (قوطی) لعل: استعاره از «دهان» / شکر: استعاره از «لب‌ها» / مروارید: استعاره از «دندان‌ها»